

LEGIJA IV FLAVIA I VOJNI LOGOR U VIMINACIJUMU

MIROSLAVA MIRKOVIĆ

Univerzitet, Beograd

T. 1: str. 972

Nedavno otkriveni žrtvenik u Starom Kostolcu,¹ na teritoriji rimskog Viminacijuma, čine interesantnim dve okolnosti: 1. žrtvenik je podignut od strane pripadnika legije IV *Flavia* van glavnog logora u Singidunumu; 2. on spada u malobrojne spomenike ove legije sa teritorije Viminacijuma, koji se mogu datovati.²

Sedam redova teško čitljivog i dosta oštećenog teksta natpisa sačuvano je na donjem delu žrtvenika. Početak koji nedostaje i oštećena mesta nije teško dopuniti, jer je u pitanju posveta caru stereotipne sadržine:

[I(ovi) o(ptimo) m(aximo)] | [et] | [. pr]o sa|[lute] imp(eratori) M. Aur(eli) |⁵ [Sev]er(i) Alex[and(ri) Aug(usti) Valer(ius) | Crescentio mil(es) | [le]g(ionis) IIII Fl(aviae) S(everianae?)] Alē[x(andrianae?)] v(otum) p(osuit) l(ibens) m(erito).

Vis. slova 3,7 cm. Ligature: 4 MP,VR B AVG,AL (?) (Valer) 9 TI,MIL (I je u oba slučaja označeno produženom uspravnom hastom prethodnog slova; u skraćenci MIL na tako produženu uspravnu hastu slova M dodata je i vodoravna crta koja označava slovo L).

3 na pet slovnih mesta u početku reda verovatno se nastavljala reč iz prethodnog reda, epitet Jupitra ili posveta još jednom božanstvu, napr. *genio legionis*. 8 kraj reda nečitljiv zbog poroznosti kamena; dopuna prema drugim natpisima, posvećenim istom caru.³ 9 u početku reda prazan prostor za 1—2 slova; moguće da se nastavlja skraćeniica za *Alexandriana* iz prethodnog reda.

¹ Žrtvenik su otkrili članovi ekipe, koja je 1972. godine vršila iskopavanja u Viminacijumu. Nadjen je bio na mestu Pajića Salaš na desnoj obali Mlave u Kostolcu; otkupljen za muzej u Požarevcu od M. Milenkovića iz Kostolca. Sada u navedenom muzeju. Vis. 0,60, šir. 0,55, deblj. 0,35 m. Vis. slova 3,7 cm. Gornji deo nedostaje. Zahvaljujem drugu Dr. V. Kondiću, koji mi je ljubazno dozvolio da objavim natpis.

² Dva natpisa, JÖAI 15 (1912) Beibl. 213, n. 1 i 4 (1901) Beibl. 103, n. 10, po-

tiču iz I ili početka II veka, kada je legija IV *Flavia* u Viminacijumu delila logor sa legijom VII *Claudia*. Natpisi pripadnika legije IV *Flavia* iz kasnijeg vremena, CIL III 1649, 6300 i *Živa antika* 15 (1966) 383, ne mogu se bliže datovati.

³ Up. *Spomenik* 71 (1931) 6, br. 4: *leg(io) IIII Fl(avia) S(everiana) A(lexandriana)*; isto i na natpisu CIL III 8173. Skraćeniica *S(everiana) Alex(andriana)*: CIL III 8244 = JÖAI 4 (1901), Beibl. 136, n. 40, *legio VII Claudia*.

U paleografskom pogledu postoji upadljiva sličnost između ovog natpisa i natpisa posvećenog istom caru u glavnom logoru legije, u Singidunumu;⁴ može se pretpostaviti da je legija imala svog kamenoresca.

Na osnovu posvete Severu Aleksandru natpis se može datovati u period 222—235. god. Tekst natpisa ne pruža elemente za uže datovanje.⁵ Godina njegovog nastanka može se bliže odrediti ako se razmotri kretanje gornjo-mezijskih legija u vreme Aleksandra Severa.

Dedikant *Valerius Crescentio* bio je aktivni vojnik i na osnovu njegovog natpisa može se pretpostaviti da se i deo legije IV *Flavia* nalazio u Viminacijumu u vreme vlade Aleksandra Severa. To bi pak značilo da je legija VII *Claudia* bila odsutna iz svog stalnog logora u Viminacijumu. Ostaje da se razmotri kada je to bilo.

Iz Gornje Mezije potiče više natpisa pripadnika legije VII *Claudia*, koji se mogu datovati u određenu godinu u vreme vlade Aleksandra Severa. Natpisi iz Naisa iz 223—225. godine, iz Viminacijuma 228. godine i iz Vučitrna iz 230 dokazuju da do 231. god. legija nije napuštala provinciju.⁶ Zasada nema spomenika koji bi se mogli datovati posle 230. god. Ta okolnost ide u prilog pretpostavci da je legija VII *Claudia* učestvovala u ratu Aleksandra Severa na Istoku 231—232. god.⁷ Pored natpisa iz Ravne, koji predstavlja nesigurno svedočanstvo o tome, jer nije datovan,⁸ mogli bi se navesti kao indirektna potvrda za to dva natpisa iz vremena Aleksandra Severa: 1. natpis iz Niša, *CIL* III 8244 (= *JÖAI* 4 [1901] Beibl. 136, n 40), posvećen *Domn(ae) et Domno et Bono Evento pro s(alute) Aug(usti)* od strane pripadnika legije VII *Claudia*, koja nosi i naziv *S(everiana) ALEX(ANDRIANA)*. Mogućno je da je posveta *Bono Evento* u vezi sa povratkom legije sa Istoka.⁹ 2. Bronzana baza iz Karlova u Bugarskoj, *Izvestija* BAD 2 (1911) 179 (= *Arch. Anz.* [1912] 572), na kojoj se spominje *Aur(elius) Gerula tes(serarius) leg(ionis) VII CL(audiae) S(everiana) ALEX(ANDRIANA)*. Mogućno je da je spomenik nastao pri povratku legije sa Istoka.

Nov natpis pripadnika legije IV *Flavia* u Viminacijumu doprinosi verovatnoći pretpostavke o učešću legije VII *Claudia* u ratu na Istoku 231—232. godine, jer indirektno ukazuje na odsustvo legije, koja je činila stalnu posadu ovog vojnog logora. Mogućno je da iz ovog vremena, između 231—232. god. potiču i neki drugi spomenici legije IV *Flavia* u Viminacijumu.¹⁰

⁴ *Spomenik* 71 (1931) 6, br. 4 (sa fotogr.). Up. i nedatovani spomenik pripadnika legije IV *Flavia* iz Viminacijuma, *Živa antika* 15 (1966) 384, sl. 3.

⁵ Uže datovanje natpisa na osnovu kognomena legije, *Severiana* do 230, *Severiana Alexandriana* između 231—233 (Nesselhauf, *CIL* XVI 145) novi natpisi ne potvrđuju (G. Bersanetti, *Atheneum* 21 [1943] 79 i d.).

⁶ Naissus: *CIL* III 14565 (= *JÖAI* 3 [1900] Beibl. 131, n. 30) (223. god.); *CIL* III 1676 (225. god.); Viminacium: *CIL* III 8112 (228. god.); Vučitrn (teritorija Ulpiane): *Spomenik* LXXI (1931) 42, br. 96.

⁷ E. Ritterling, 'Legio', *RE* XII (1924) 1329, sa znatnim rezervama.

⁸ *JÖAI* 8 (1905) Beibl. 19, n. 58: vojnik legije VII *Claudia*, *interfectus in expeditione (P)arthica et Ar(meniaca)*. B. Filow, *Die Legionen der Provinz Moesia von Augustus bis auf Diokletian* (Leipzig 1906) 85—86, ga datuje u vreme istočnog rata Severa Aleksandra stoga što se spominje i jermenska ekspedicija.

⁹ Up. posveta za *bonus eventus eq(uitum) leg(ionis) XXII Prim(igeniae)* p. f. iz 231. god., *CIL* XII 6669 i Ritterling, op. cit. 1815. *Bonus eventus*: A. v. Domaszewski, 'Die Religion des röm. Heeres', *Westd. Zeitschr.* 14 (1895) 44 i Ruggiero, *Diz. epigr.* I (1895) 1018.

¹⁰ Napr. *Živa antika* 15 (1966) 383.

Po povratku legije VII *Claudia* sa Istoka veksilacija legije IV *Flavia* vraćena je u stalni logor u Singidunum. Valerija Krescencija uskoro srećemo ponovo, na natpisu iz Singidunuma iz vremena Maksimina Tračanina.¹¹ Ime *Valerius* kao i kognomen *Crescentio* su česti kod vojnika;¹² ipak, u ovom slučaju se sme prihvatiti kao ista ličnost, jer dva spomenika deli mali vremenski razmak. Natpis iz Singidunuma posvećen je boginji puteva i raskršća Hekati.¹³ Legija IV *Flavia* na njemu nosi počasni naziv *Max(iminiana)*. Ako je tačna pretpostavka, da je legija IV *Flavia* učestvovala u ratu Aleksandra Severa na Rajni,¹⁴ posveta Hekati mogla bi se dovesti u vezu sa srećnim povratkom legije u stari logor, posle smrti Aleksandra Severa i dolaska Maksimina Tračanina na presto.

Legio IV Flavia in Viminacium

Das unlängst im Dorfe Stari Kostolac (Viminacium) gefundene Exvoto wurde von Valerius Crescentio, Soldaten der IV *Flavia* dem Kaiser Alexander Severus gewidmet.¹ Obwohl weder *cognomen* noch *nomen gentile* in Militärkreisen als eine Seltenheit anzusehen ist, ist in diesem Falle erlaubt diesen Soldaten mit dem gleichnamigen in derselben Legion, der ein paar Jahre später — zur Zeit des Kaisers Maximinus Thrax — der Hecate in Singidunum ein Heiligtum erbaute,¹¹ gleichzustellen.

Die Tatsache, daß die Widmung vom aktiven Soldaten der in Singidunum stationierten Legion, in Viminacium, dem Standlager der 7. klaudischen vollzogen wurde, gibt Anlaß zur Vermutung, daß die erstgenannte damals vorübergehend und teilweise auch in der benachbarten Garnison etliche Dienste versah. Dazu kann durch drei datierte Inschriften bewiesen werden, daß die VII *Claudia* bis 230 die Provinzgrenzen nicht verlies;⁶ da aber solche für die nächsten paar Jahre fehlen, wird die Annahme, daß sie vom Kaiser auf den östlichen Feldzug 231 befohlen wurde,⁷ etwas näher gerückt, worauf überdies zwei weitere Elemente hindeuten: a) Ein in Naissus dem Alexander Severus gewidmetes und *Bono Evento* geweihtes von Soldaten der VII *Claudia* *S(evera) Alex(andriana)* aufgestelltes Exvoto (*CIL* III 8244 = *JÖAI* 4 [1901] Bb. 136, Nr. 40), wobei sich *Bonus Eventus* wohl auf deren Teilnahme an der orientalischen Expedition beziehen kann; und b) eine in Karlovo (Bulgarien) zur Zeit Alexander Severus von Militärs derselben Legion (*Arch. Anz.* [1912] 572) — vielleicht während des Rückmarsches in die Stammgarnison — aufgestellte Votivinschrift.

¹¹ *Spomenik* 98 (1941-48) 4, br. 7 (*ILJug* 16), na osnovu crteža iz vremena kada je natpis nadjen i odmah zatim zagubljen. Nedavno je natpis ponovo pronadjen u podrumu Konaka knjeginje Ljubice i utvrđen je sledeći tekst: *Dea[m?] Hecaten triv[ia]e t[r]iformi Val(erius) Cr[escentio] mil(es) leg(ionis) IIII Fl(a-*

viae) Ma[x(iminianae)] [pro] s[er]vato et suis v[er]o s[er]vato l[ib]ens m[er]ito.

¹² Up. L. Dean, *A Study of the cognomina of soldiers in the Roman legions* (Princeton 1916) 13 i 21.

¹³ Natpis se nalazi na manjem arhitravu.

¹⁴ Ritterling, op. cit. 1334.